

CUSTODIANDO O SOBREIRAL DO ARNEGO

Ramsés Pérez*

En 2016, ADEGA asina un acordo de custodia coas propietarias e propietarios da Zarra da Pena, unha parcela de 20 hectáreas situada no Sobreiral do Arnego. En 2018, ADEGA recibe unha axuda da Fundación Biodiversidad para desenvolver un programa que contempla diferentes actuacións de estudo e conservación.

As actividades de custodia tiveron unha grande acollida.

No número 70 da revista Cerna, no outono de 2013, Ascensión Castro Batán escribía un artigo sobre a A Zarra da Pena e o contexto nos sobreirais de Galiza. No último parágrafo facía referencia ao acordo de custodia do territorio entre a familia dona da parcela e a Fundación Comarcal Deza-Ulloa, así como ao remate dese acordo debido á desaparición do organismo de dinamización comarcal. Finalizaba o artigo dicindo: “O propietario segue na procura doutras iniciativas que axuden a establecer un modelo sólido de xestión que permita, por unha banda, garantir a súa sustentabilidade, e por outra, transformalo nun modelo educativo para outros sobreirais galegos”. O presente artigo versa sobre a continuidade dese traballo e amosa as actuacións realizadas neste último ano.

PARTICIPACIÓN SOCIAL NO SOBREIRAL DO ARNEGO

A Declaración sobre Biodiversidade do *British Trust for Conservation Volunteers* indica que “a conservación da diversidade biolóxica é unha causa perdida se está restrinxida a expertos e entusiastas (BTCV, 2006)”. E así o entendemos nós tamén. Nun contexto no que as persoas inmersas nun modelo de produción e consumo insostible son unha das pezas chave na degradación do medio natural e de perda de biodiversidade, serán tamén as que teñen a responsabilidade e a capacidade de cambiar a situación (sen quitar peso aos gobernos, industria, etc). Formulado o reto, é básico crear espazos de participación (eco)social

para dar a coñecer os espazos naturais, a súa diversidade natural así como a problemática que presentan, tanto a nivel global como local. Isto é o que se pretende no Sobreiral do Arnego, nomeadamente, na contorna da Zarra da Pena.

Coa idea de fomentar espazos de participación para a divulgación dos valores naturais e desenvolver actuacións de conservación, o 21 de marzo de 2016, Día Mundial Forestal, ADEGA e a familia propietaria da parcela A Zarra da Pena, con Marcial Barral como voceiro, asinan un convenio de custodia do territorio no que a familia segue a ser a que xestiona a parcela, e ADEGA, a encargada de realizar actuacións de diferente tipoloxía.

Durante 2016 e 2017, ADEGA desenvolveu actuacións de posta en valor do Sobreiral do Arnego coa organización de roteiros e xornadas de estudo da biodiversidade. Porén, é en 2018 cando esta iniciativa colle pulo debido á concesión dunha axuda da Fundación Biodiversidad.

CIENCIA CIDADÁ NO SOBREIRAL DO ARNEGO

A ciencia cidadá é unha nova filosofía, ferramenta ou práctica que incide nos espazos de participación social, no referido á participación socio-ambiental, cunha dobre función: divulgar e contribuir ao coñecemento científico. Así, a achega de moitos cidadáns pode contribuir a

augmentar a información en proxectos coordinados por unha entidade na que especialistas desenvolven estudos de diversidade natural nun lugar ou espazo.

O Sobreiral do Arnego é un escenario perfecto para desenvolver ciencia cidadá. É un espazo natural protexido, polo que se poden amosar os seus valores naturais e a súa paisaxe. Por outra banda, como boa parte de Galiza, é o resultado dunha interacción entre o medio natural e as persoas, froito de usos e prácticas realizadas no lugar. Ao mesmo tempo, non está exento de problemas socio-ambientais a abordar e superar mediante actuacións de restauración ambiental.

DESCUBERTAS DE BIODIVERSIDADE OU *BIoblitz*

Coa finalidade de divulgar os valores deste espazo da Rede Natura 2000, nomeadamente das especies e dos seus hábitats, ADEGA deseñou unha serie de roteiros para inventariar a fauna e a flora. A ferramenta empregada foron as descubertas de biodiversidade ou *Bioblitz*.

As descubertas de biodiversidade son actividades que nun territorio determinado e nun tempo establecido (24, 12 ou 2 horas) intentan descubrir e identificar a maior cantidade de diversidade natural. Nos *bioblitz* persoas especialistas guían a actividade e amosan a diversidade do lugar a visitar. Porén, todas as persoas que participan poden contribuír ao inventario de biodiversidade cos seus coñecementos e observacións, considerando a actividade como un espazo de ensino-aprendizaxe colectiva e colaborativa.

Con este obxectivo deseñáronse catro *Bioblitz* de fauna, dous de flora e outros dous dedicados aos morcegos. Fixemos un *bioblitz* de fauna por estación para poder ter unha maior cantidade de información. En moitas ocasións, os *bioblitz* fanse en épocas "boas", primavera e verán, nas

Ramsés Pérez

Ramsés Pérez

Inventariado de especies no Sobreiral do Arnego (arriba); momento de observación nun dos *bioblitz* (abaixo).

A vacaloura e o caracol de Quimper foron dúas das especies atopadas no Sobreiral do Arnego.

que se pode saír ao campo e ver aves, bolboretas, anfibios e réptiles, etc. Porén, se centrarmos os esforzos só nesas datas quedarían fóra do inventario, por exemplo, moitas especies de aves que pasan o inverno nas nosas latitudes.

Os *bioblitz* de flora realizáronse en primavera e verán coa intención de observar a maior cantidade de especies en flor e así poder diferenciarlas mellor. As “Noites dos morcegos” fixéronse tamén en primavera e verán, nos momentos nos que estes mamíferos voadores están máis activos.

As descubertas de biodiversidade tiveron moi boa acollida e, practicamente, todas tiveron lista de agarda. A listaxe de especies resultante, aínda en elaboración, está a ser moi completa.

ACTIVIDADES DE CONSERVACIÓN

Na proposta de custodia acordada coa familia dona da parcela A Zarra da Pena incluíronse actuacións de recuperación e restauración do patrimonio natural e cultural. Nesta liña realizáronse as seguintes accións: recuperación de valados de pedra, plantacións de especies autóctonas, eliminación de especies exóticas invasoras, construción e mantemento de charcas e construción e instalación de caixas-refuxio para morcegos. Esta última iniciativa, xunto coa “Noite dos morcegos” está pensada para continuar co estudo dos quirópteros a longo prazo.

Os valados son elementos patrimoniais que teñen o seu valor tamén para a biodiversidade galega como acubillo de pequenos mamíferos, réptiles, etc. Precisamente, en 2018, a UNESCO engadiu os valados de pedra en seco á Lista do patrimonio inmaterial da Humanidade. Así, unha vez máis, ADEGA amosa como a recuperación de elementos da cultura tradicional é compatíbel coa conservación da diversidade natural. Nunha visita realizada seis meses despois da actuación, atopáronse numerosos animais refuxiados nas fendas do valado.

Coa entrada do fungo *Estereum hirsutum* no Sobreiral do Arnego e a seca de exemplares de sobreiras considerouse a plantación de novas landras coa intención de ir recuperando as sobreiras mortas da parcela. Para esta actividade, e coa intención de chegar a diferentes ámbitos, contouse coa colaboración dun centro de ensino da zona. A comunidade educativa do CEIP Xoaquín Loriga recolleu landras do sobreiral, semen-

tounas no centro e, unha vez xermoladas, plantáronse no Sobreiral do Arnego.

Complementaria a esta actuación, foi a eliminación de *Eucalyptus globulus* e dalgúns piñeiros que estaban a medrar no espazo e a danar a sobreiras. Foi unha das actividades máis satisfactorias ao poder comprobar *in situ* os resultados do traballo dun pequeno grupo de persoas. Nunha mañá, cortáronse varios pés de eucaliptos aventureiros e realizáronse aneis de descortizado aos exemplares de maior tamaño. Desta volta, colaborou nesta acción un grupo de escuteiros de Catalunya, que mostrou o seu interese en realizar algunha acción de conservación en Galiza.

CAIXAS-REFUXIO PARA OS MORCEGOS

Os quirópteros son un grupo de vertebrados aínda descoñecido para a sociedade galega. No programa presentado na Fundación Biodiversidade propoñíanse catro actuacións con morcegos: dúas de construción e instalación de caixas-refuxio morcegueiras e dúas de inventariado. Instaláronse 50 caixas na Zarra da Pena que serán revisadas para o seu seguimento nos vindeiros anos. Para a sesión de estudo de morcegos contou coa experiencia de Sorex e realizáronse dúas noites de observación dos morcegos.

Nesta actividade empregáronse diferentes métodos de seguimento, como captura e ultrasóns. Identificáronse até o momento 9 especies de morcegos: *R. ferruginum*, *R. hiposideros*, *M. emarginata*, *M. daubentonii*, *Plecotus austriacus*, *Eptesicus serotinus*, *P. pipistrellus*, *Barbastella barbastellus*. A intención é dar continuidade a longo prazo a este traballo iniciado en 2017.

SACA DA CORTIZA

O Sobreiral do Arnego tivo como unha das súas finalidades a saca da cortiza para diferentes usos, como a construción de cortizos para as abellas, entre outros. Así, guiados da man de lago Tato e Cristina Gende, realizouse unha saca de cortiza demostrativa na parcela da Zarra da Pena e un posterior obradoiro de construción dun cortizo. Esta foi unha das actividades máis concorridas e nela debullouse a situación dos sobreirais en Galiza, o uso das sobreiras, etc.

Ramsés Pérez

Colocáronse 50 caixas refuxio para morcegos. Os quirópteros tiveron unha especial relevancia no proxecto de custodia.

PARTICIPACIÓN E PÚBLICOS DIVERSOS

As actividades realizadas tiveron unha boa acollida e incidiron en múltiples ámbitos e sectores da poboación, tanto da zona como do resto do país, xa que as diferentes persoas participantes acudiron desde moitas comarcas galegas e, mesmo, de fóra de Galiza.

Familias, centros de ensino, amizades, veciñanza da zona ou un grupos de scouts de Catalunya, en total, unhas 500 persoas e entidades participaron na proposta de 2018. As actuacións e actividades tamén tiveron moi boa acollida nos medios de comunicación, especialmente nos da comarca, ás que o xornal local máis lido dedicou varias capas.

Ramsés Pérez

Instalación de paneis co representante da familia propietaria da Zarra da Pena, Marcial Barral, e a presidenta de ADEGA, Virxinia Rodríguez.

TRABALLOS PENDENTES E NOVAS ACTUACIÓNS

Dentro da proposta de 2018 estase a traballar na creación dunha pequena ruta que percorre entre outras zonas, a parcela da Zarra da Pena e para a que se instalarán dous paneis informativos. En anos vindeiros daráselle continuidade aos traballos realizados, nomeadamente ás descubertas de biodiversidade, estudo e seguimento de quirópteros, etc.

Calquera persoa ou entidade é benvida na colaboración da conservación deste espazo natural singular de Galiza.

AGRADECIMENTOS

Debemos agradecer a Cosme Damián Romay da Universidade da Coruña, a Roi Carballal e a Miguel Serrano da Universidade de Santiago de Compostela, e a Xosé Pardavila da empresa SOREX, a súa participación como guías nas descubertas de biodiversidade e o seu apoio ao proxecto.

*Ramsés Pérez é educador ambiental en ADEGA e coordinador do proxecto de custodia do Sobreiral do Arnego.

A VIDA MIÚDA DA ZARRA DA PENA

Calquera persoa é benvida ás descubertas de biodiversidade, a empaparse do lugar e a achegar os seus coñecementos. Unha das persoas participantes, Pablo A. Sanmartín Santiago, ten un blogue no que podemos ver unha interesantísima entrada na que aparecen 135 fotos da biodiversidade miúda do Sobreiral do Arnego, na súa maioría invertebrados. Se tes curiosidade, entra en: <http://anillagalicia.blogspot.com>

CONTRIBÚE AO INVENTARIO DE BIODIVERSIDADE DO SOBREIRAL DO ARNEGO

Na plataforma Biodiversidade.eu, coa que ADEGA colabora, creouse o proxecto "Custodiando o Sobreiral do Arnego", no que calquera persoa pode darse de alta e contribuír coas súas observacións e achegas ao inventariado de biodiversidade deste espazo natural protexido. <http://biodiversidade.eu/proxecto/custodiando-o-sobreiral-do-arnego/>